

АНОТАЦІЯ

Бервено С. М. Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка (Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано логіку розгортання соціально-економічної нерівності в умовах цифрової трансформації, шляхи практичного застосування комплексних заходів обмеження соціально-економічної нерівності та її негативних проявів і підходи до забезпечення соціально-економічної рівності.

Показано, що нерівність – це форма багатфакторного, складного соціально-економічного відчуження, прояв якого залежить від полюсу соціальної піраміди, що загострюється під тиском зростання нерівності та призводить до руйнування людського потенціалу, біо-соціо-духовного розлюднення та поляризації шляхом поглиблення та збільшення факторів розшарування.

Цифровізація стає ефективним інструментом для зменшення нерівності лише за умови, що вона супроводжується комплексними, орієнтованими на людей стратегіями, які вирішують питання справедливості та рівності. За цих умов цифрові технології можуть стати каталізатором для більш справедливого та інклюзивного суспільства в майбутньому. Існує певна кількість складних способів, якими технології можуть або зменшити, або збільшити нерівність. При сприятливих інституційних рамках, суспільства мають потенціал для розширення можливостей людей шляхом збільшення доходів та покращення рівня та якості життя. При стохастичному протіканні цифровізації виникають цифрові розриви - цифрова нерівність. В умовах цифрової трансформації нерівність актуалізується у формі цифрового відчуження, як механізму

комплексної об'єктивації даних, часу, внутрішніх та матеріальних ресурсів людини, що протистоять їй, та призводять до втрати суб'єктності та формування максимально усталеної (резильєнтної) багатофакторної нерівності між полюсами соціальної піраміди.

Цифрові трансформації породжують нову форму нематеріального гібридного капіталу – цифровий капітал. Цифровий капітал фіксує, як доступ до технологій та оволодіння цифровими навичками стають ресурсами, які можна накопичувати, передавати та перетворювати на інші форми переваг. Цифровий капітал поступово перетворюється на ключовий ресурс людини в умовах цифровізації, що може бути конвертований в економічні та соціальні переваги в різних соціальних сферах, що складається з інтерналізованих здібностей (цифрові компетенції, управління інформацією, комунікація, створення контенту, безпека та вирішення проблем) та екстерналізованих ресурсів (доступ до цифрових технологій та інфраструктур). Цифровий капітал стає новітнім фактором формування нерівності.

Проведено класифікацію форм нерівності шляхом визначення наступних критеріальних ознак. Виокремлена функціональна нерівність, що включає фронтальні (фундаментальні) та інструментальні форми; просторова нерівність, що включає глобальну, національну, регіональну та периферійну (взаємодія «місто – село»); темпоральна нерівність, що включає нову та спадкову (міжпоколінську).

Соціально-економічна нерівність є інтегративною єдністю економічної та соціальної нерівностей, що обумовлює необхідність поєднання у процесі аналізу її економічний та соціальний виміри для обґрунтувати її стану, проявів та тенденції у певний період часу.

З'ясовано, що трактування складного феномену соціально-економічної нерівності необхідно через розуміння спільно-розділеного характеру соціальної та економічної складової нерівності, де економічна складова віддзеркалює специфіку розподільчих відносин, а соціальна - рефлексію-відношення до особливостей цього розподілу. Соціальна нерівність, відокремлюючись від

економічної, здійснює сходження через набуття окремих проявів та розгортання нових форм, залишаючись при цьому детермінованою економічною.

На основі аналізу ключових характеристик соціально-економічної нерівності проведено класифікацію її факторів шляхом декомпозиції фундаментальних (доходи, розподільчі відносини, накопичення капіталу, відносини між працею та капіталом, власність, економічна влада, належність до соціальних груп, умови праці, демографічні параметри відтворення населення тощо) та актуальних елементів (інформаційне привласнення, інформаційне відчуження, освіта, накопичення цифрового капіталу, кризи, епідемії, етнокультурні характеристики населення, нестандартна зайнятість, соціальні ролі та статуси, трансформації ринку праці тощо).

Показано, що гендерна форма соціально економічної нерівності на відміну від інших форм, які надбудовують соціальне на економічному базисі, розвивається за інверсійним типом: починаючи з формування соціальних ролей, на базі фізіологічних відмінностей, через ціннісно закріплені соціальні ролі та статуси, відповідно до яких визначається міра включеності в розподільчі відносини, коли соціальна складова нерівності стає базисом, а економічна – надбудовою.

Охарактеризовано процес нагромадження нерівності, що утворює поєднуючий ефект нерівності як шляхом розширення нерівності, так і накопичення її додаткових властивостей. Нагромадження нерівності може відбуватися вертикально - міжпоколінська нерівність, горизонтально - через створення нових форм та міжвимірною впливу, та за рахунок створення нових атракторів – проникнення нерівності в нові сфери. Однак всі ці складові процесу нагромадження нерівності вибудовуються на основі існуючої матриці нерівності – розподілу суспільного продукту.

Розкрити характеристики процесу інституціоналізації нерівності як шляху закріплення певних форм відчуження через формальні (формалізація нерівності, законодавче закріплення відчуження) та неформальні канали (виправдання нерівності як такої («ідеологія нерівності»), популяризація позитивних властивостей нерівності, закріплення соціальних ролей тощо).

Представлено трактування соціально-економічної справедливості як нерозривної цілості усіх принципів безбар'єрного розвитку особистості та соціуму в умовах ефективного включення в систему суспільного відтворення і повноцінної участі в суспільному розподілі на основі принципів інклюзивності, релевантності та залученості.

Соціальна економічна рівність є зворотною стороною нерівності. Нерівність має значний деструктивний вплив на всю соціально-економічну систему, навпаки, рівність є фактором подолання невизначеності та кризовості системи й володіє потенціалом її усталеного розвитку. На цій основі ми розрізняємо поняття «резильєнтність нерівності», що характеризує такий стан соціально-економічної системи, при якому панують інститути нерівності, а ментальний конструкт суспільства відбиває схильність підтримки існуючого порядку – так званий інституційний супровід нерівності, що формує її замкнене коло. Навпаки, поняття «резильєнтність рівності» характеризує такий стан соціально-економічної системи, при якому панують інститути рівності, а матрицею ментального конструкту суспільства виступає соціальна справедливість. Основою формування соціально-економічної рівності є система розподільчих відносин. Від того, як саме в соціально-економічній системі відбувається процес розподілу, залежить обсяги і структура споживання, масштаби нового циклу виробництва, добробут населення, вектори соціального та економічного розвитку.

На основі аналізу ексклюзивних та інклюзивних факторів соціально-економічної рівності у їх взаємозв'язку та взаємозалежності розкрито багатовекторність та системність впливу соціальної ексклюзії на рівень соціально-економічної рівності, що обумовлює можливість негативної синергії її ексклюзивних факторів. Виходячи з цього, обґрунтовано, що інклюзивні трансформації суспільства у всіх його сферах та на всіх рівнях є умовою подолання ексклюзивних обмежень рівності.

Охарактеризовано потенціал забезпечення соціально-економічної рівності інклюзивної економіки, що поєднує потенціали інклюзивності: системи економічних відносин – досягнутий суспільством у певний період часу рівень

його можливостей та здатності щодо подолання обмежень включеності у економічні процеси населення у цілому, зокрема індивідів та соціальних груп різної особистісної та соціальної ідентичності; інституційного середовища соціально-економічної інклюзії.

Визначено, що екосистеми забезпечення соціально-економічної рівності - це структурована сукупність ресурсів, суб'єктів, інститутів, зв'язків та процесів забезпечення цільового рівня соціальної інклюзії суспільних відносин виробництва, розподілу, обміну, споживання на техніко-технологічному, господарсько-управлінському, соціально-економічному рівнях, що характеризується динамічністю, здатністю до розвитку та трансформацій та володіє синергетичними (визначаються ступенем єдності її структурних елементів, їх загальної спрямованості на досягнення цільового рівня соціальної інклюзії) та мережевими ефектами (інтеграція екосистем мікро-, мезо- та макро-рівнів забезпечує мультиплікацію результату інтеграції синергетичних ефектів її складових).

Ключові слова: нерівність, розподіл, доходи, бідність, ринок праці, зайнятість, показники, справедливість, соціальний захист, криза, капіталізм, резильєнтність, цифровізація.

ABSTRACTS

Berveno S. M. Socio-economic equality and inequality in the context of digital transformation.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 – Economics (05 – Social and Behavioral Sciences) – V.N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026

This dissertation substantiates the logic underlying the evolution of socio-economic inequality under conditions of digital transformation, identifies practical mechanisms for mitigating socio-economic inequality and its adverse manifestations, and develops approaches to promoting socio-economic equality.

The study demonstrates that inequality constitutes a multifactorial and complex form of socio-economic alienation, the manifestation of which depends on an individual's position within the social hierarchy. Intensified by growing disparities, inequality contributes to the erosion of human potential, bio-social-spiritual dehumanization, and social polarization through the deepening and multiplication of stratification factors.

Digitalization becomes an effective instrument for reducing inequality only when accompanied by comprehensive, human-centered strategies that address issues of equity and social justice. Under such conditions, digital technologies can serve as catalysts for a more equitable and inclusive society. However, technology can both reduce and exacerbate inequality through multiple and often complex mechanisms. Within favorable institutional frameworks, societies can expand opportunities for individuals by increasing incomes and improving living standards and quality of life. Conversely, when digitalization develops in a stochastic and unregulated manner, digital divides emerge, giving rise to digital inequality. Under conditions of digital transformation, inequality increasingly manifests as digital alienation - a mechanism of comprehensive objectification of individuals' data, time, internal capacities, and material resources. This process undermines individual agency and contributes to the

formation of resilient, multifactorial inequalities between the poles of the social hierarchy.

Digital transformation generates a new form of intangible hybrid capital -digital capital. Digital capital reflects how access to technology and mastery of digital skills become resources that can be accumulated, transmitted, and converted into other forms of advantage. As digitalization progresses, digital capital increasingly becomes a critical resource that can be transformed into economic and social benefits across various spheres of life. It consists of internalized capabilities (digital competencies, information management, communication, content creation, cybersecurity, and problem-solving skills) and externalized resources (access to digital technologies and infrastructure). Consequently, digital capital emerges as a contemporary determinant of inequality.

A classification of inequality forms is proposed based on several criteria. Functional inequality is distinguished into frontal (fundamental) and instrumental forms; spatial inequality includes global, national, regional, and peripheral dimensions (particularly in the context of urban-rural interactions); and temporal inequality encompasses both newly emerging and inherited (intergenerational) forms.

Socio-economic inequality is conceptualized as an integrative unity of economic and social inequalities, necessitating the simultaneous consideration of both dimensions in order to explain its condition, manifestations, and developmental trends during a given period.

The study argues that the complex phenomenon of socio-economic inequality should be understood through the interconnected yet distinct nature of its economic and social components. The economic dimension reflects the characteristics of distributive relations, whereas the social dimension represents society's perception and evaluation of those distributive outcomes. While social inequality may evolve into distinct forms and manifestations, it remains fundamentally conditioned by economic structures.

Based on an analysis of the key characteristics of socio-economic inequality, its determinants are classified into fundamental factors - including income, distributive relations, capital accumulation, labor-capital relations, ownership structures, economic

power, social group affiliation, working conditions, and demographic reproduction parameters, and contemporary factors, such as information appropriation, information alienation, education, digital capital accumulation, crises, epidemics, ethnocultural characteristics, non-standard employment, social roles and statuses, and labor market transformations.

The research demonstrates that gender-based socio-economic inequality differs from other forms of inequality. Whereas most forms of inequality emerge through the superimposition of social structures upon an economic foundation, gender inequality develops through an inverse process. Beginning with socially constructed roles rooted in physiological differences, it evolves through socially and culturally embedded values and statuses that determine individuals' participation in distributive relations. In this case, the social dimension becomes the foundation, while economic inequality emerges as its derivative.

The process of inequality accumulation is characterized as generating a cumulative effect through both the expansion of existing inequalities and the acquisition of additional inequality-generating properties. Inequality may accumulate vertically through intergenerational transmission, horizontally through the creation of new forms and cross-dimensional interactions, and through the emergence of new attractors that extend inequality into previously unaffected spheres. Nevertheless, all dimensions of inequality accumulation are ultimately rooted in the existing matrix of inequality - the distribution of the social product.

The study further reveals the process of inequality institutionalization as a mechanism through which particular forms of alienation become entrenched via both formal channels (such as the legal codification and formalization of inequality) and informal channels (including the justification of inequality through an "ideology of inequality", the promotion of its allegedly positive attributes, and the reinforcement of socially prescribed roles).

Socio-economic justice is conceptualized as the inseparable unity of principles ensuring barrier-free personal and societal development through effective inclusion in systems of social reproduction and equitable participation in social distribution, based on the principles of inclusiveness, relevance, and engagement.

Socio-economic equality is interpreted as the opposite yet complementary dimension of inequality. Whereas inequality exerts a profoundly destructive influence on socio-economic systems, equality contributes to overcoming uncertainty and systemic crises while creating conditions for sustainable development. Accordingly, the concept of the resilience of inequality is introduced to describe a socio-economic system dominated by institutions that reproduce inequality and by collective mental constructs that legitimize and support the existing order, thereby creating a self-reinforcing cycle of inequality. In contrast, the resilience of equality characterizes a socio-economic system governed by institutions of equality and guided by social justice as its foundational normative framework.

The study emphasizes that distributive relations constitute the fundamental basis for socio-economic equality. The manner in which distribution occurs within a socio-economic system determines the volume and structure of consumption, the scale of future production cycles, population welfare, and the trajectories of social and economic development.

An analysis of exclusive and inclusive factors influencing socio-economic equality reveals the multidimensional and systemic effects of social exclusion on equality outcomes. The interaction of exclusionary factors may generate negative synergistic effects, thereby reinforcing inequality. Consequently, inclusive transformations across all spheres and levels of society are identified as a necessary condition for overcoming exclusionary barriers to equality.

The potential of the inclusive economy to promote socio-economic equality is examined. This potential derives from two interconnected dimensions of inclusiveness: first, the capacity of the system of economic relations to overcome barriers to participation in economic processes for the population as a whole, including individuals and social groups with diverse personal and social identities; and second, the institutional environment that supports socio-economic inclusion.

Socio-economic equality ecosystems are defined as structured systems of resources, actors, institutions, relationships, and processes aimed at achieving target levels of social inclusion within the spheres of production, distribution, exchange, and consumption at technological, managerial, and socio-economic levels. Such

ecosystems are characterized by dynamism, adaptability, and transformational capacity. They generate synergistic effects determined by the degree of integration and common orientation of their structural components toward social inclusion, as well as network effects arising from the integration of ecosystems across micro-, meso-, and macro-levels, thereby multiplying the outcomes produced by their combined synergistic capacities.

Keywords: inequality, distribution, income, poverty, labor market, employment, indicators, fairness, social protection, crisis, capitalism, resilience, digitalization.